

La falconada d'Almanson a Barcelona el 985, que tant hauria de ser recordada per la documentació posterior, també apareix en el present recull diplomàtic. En manifestar la darrera voluntat del difunt Guilmo, els marmessors declararen: «Et postea alium testamentum numquam ordinavit et sic perrexit in expedicione publica pro defensione Barkinona ciuitate, ubi pro infestatione paganorum captus est uel captiuitate ductus et gladio interfectus» (doc. 524).

Un altre mèrit gran del diplomata de Vic és el fascicle cinquè, amb uns índexs molt acurats, i una intel·ligent mostra a mida natural de les escriptures emprades, utilíssimes per datar còdexs sense indicació de data, perquè, com ja he dit, els mateixos que copiaven documents copiaven llibres. D'aquí que, per part meua, hagi iniciat també la recopilació de les *Chartae latinae scriptura libraria exaratae* de la Catalunya medieval paral·lelanta a la confecció de l'obra *Catàlegs de manuscrits amb indicació de data, copista o lloc* en què treballam el professor A.M. Mundó i jo. I ben llibreries són, en efecte, les escriptures d'Adanagild, d'Esteve, d'Ató, de

Riquer, de Randemir o Ranemir —no *Recodmirus* (làmina 89) ni *Lanemirus* (làmina 95)—, de Bonsom...

A més, aquesta mostra és precedida d'unes consideracions paleogràfiques, que crec que confirmen el que jo mateix he defensat diverses vegades diferenciant entre els productes gràfics d'origen rural i els que foren fruit dels centres culturals més avançats. Només una dada em desconcerta: el document datat del 990, encara escrit amb escriptura visigòtica de transició; és una mostra d'un marcat arcaisme o cal considerar, potser millor, que l'escrivà, Màier, fou vingut d'alguna zona on a final del segle X encara s'usava l'escriptura de transició visigòtico-carolina, com per exemple Roda? No em semblaria gens estrany.

Els medievalistes, qualsevulla que sigui el nostre principal centre d'interès, tenim un deure de gratitud amb l'editor i els curadors de l'excel·lent *Diplomatari de Vic*.

Jesús Alturo i Perucho

Universitat Autònoma de Barcelona
Departament de Ciències de l'Antiguitat
i de l'Edat Mitjana

DIGGLE, James. 1994.

Euripidea. Collected essays.

Oxford: Oxford University Press. X + 559 p.

Fruit de més de trenta anys de dedicació de bona part de la seva tasca filològica, *Euripidea*, de J. Diggle, obeeix a un intent d'autoavaluació per donar compte de les seves aportacions. Fet i fet, el gruixut volum que en resulta comprèn quaranta-un estudis sobre la tradició textual, crítica editorial i diversos aspectes lingüístics, estilístics i mètrics de l'obra eurípidea. Altres estudis particulars ja han estat publicats en forma de llibre i manta vegada l'autor hi fa referència. Podem enumerar aquí, des de la seva edició i comentari *Phaeton* (Cambridge, 1970); passant pels seus *Studies on the text of E.* (Oxford, 1981), que justifiquen la seva

empresa de renovar el text a l'OCT; fins al més recent *The textual tradition of Euripides' Orestes* (Oxford, 1991), un treball que posa ordre en la complicada transmissió de la peça i que referma un cop més la seva autoritat científica davant alguns darrers intents (cf. sobretot l'edició de M.L. West [Warminster, 1987] que aspirava, fonamentalment, a reduir al mínim les *crucis*).

Com hem indicat, el gruix del llibre són articles fins ara dispersos que donen coherència i justifiquen, sobretot, el nou text que en els darrers anys ha renovat l'OCT. Però el volum es constitueix en quelcom més que un «companion» a la seva edició, per-

què les dades sobre els usos euripidis de la llengua, l'estilística i la mètrica, amb una bibliografia exhaustiva i actualitzada, són en tot moment una prova feaent del domini indiscutiblement magistral que pot exhibir l'autor. Les innombrables i fines observacions de Diggle són una font diríem inesgotable de dades precises i exactes, compulsades amb cura exquisida, una autèntica lliçó tot plegat. Una d'aquelles lliçons magistrals de les quals Jean Guitton deia que eren detestables quan no eren autènticament magistrals. I Diggle no defrauda.

L'autor inclou, a més a més, alguns estudis inèdits. En el primer, «Further notes on *Helen*», estudia els vs. 357-9, 515-19, 772-4, 873, 1451-61, 1591-3, 1612. Un altre capítol gira entorn de passatges de les *Bacants*: vs. 1, 13-26, 35-6, 59, 257, 537-41, 604-7, 615, 712-13, 859-61, 865-8 (885-7), 953-4, 1031, 1103-4, 1131-3, 1145-7, 1356 (en aquest afegeix unes pormenoritzades notes paleogràfiques sobre Triclini i la relació entre L i P [cf. p. 483-489]). El tercer capítol són noves consideracions i notes al text d'*Ifigènia a Aulida* (p. 490-507): vs. 41-8, 446-50, 625-6, 656-7, 716-31, 751-72, 1368-9. I, finalment, al *Resos* (p. 508-519) dedica no només observacions codicològiques (de nou les relacions entre L i P), sinó també anotacions a passatges concrets: vs. 219-20, 284-7, 464-6.

Al llarg de les seves pàgines J. Diggle aplega algunes de les seves recensions que donen compte, així mateix, de la seva visió de com és —o ha de ser— estudiada la tècnica dramàtica de l'atenès (cf. p. ex. les seves reflexions a l'obra de G. Meller-Hoffmann, *Untersuchungen zur I.T. des E.* [1969]) i de com llegir i establir el text sense aquells vicis que hom deplorava fa temps: «in malam rem abeant isti editores coniectantissimi qui multum non ad textum poetae perservandum et instaurandum sed ad textum pervertendum et incandandum sudaverint». En aquest aspecte concret, Diggle ha escrit paràgrafs una mica virulents propiciats per la publicació d'alguns llibres: A. Tuillier, *Recherches critiques sur la tradition du texte d'E.* (1968)

i *Étude comparée du texte des scholies d'E.* (1972). També és contundent davant algunes edicions: J. Kambitsis, *L'Antiope d'E.* (1972); H.C. Günther I.A. (1988), i D.J. Mastronarde *Phoenissae* (1988), aquesta darrella «by far the most elaborate and ambitious, and the best, edition of an E. play to appear in the Teubner series».

És de lamentar, però, que aquests *Collected essays* no recullin alguns treballs que haurem de seguir consultant —i citant— per les fonts originals, com són unes breus aportacions als escolis euripidis (cf. *ZPE* 40, 1980, 20) o unes anotacions a l'*Alcestis Barcinonensis* (*ZPE* 54, 1984, 36). Tampoc no s'hi inclouen altres estudis més significatius: «E. *Cyclops* 511-518 and other passages» (*Maia* 24, 1972, 345-348), «Notes on the *Erechtheus*, *Cresphontes* and *Oedipus of E.*» (R. Pintaudi [ed.], *Miscellanea papyrologica in mem. di H.C. Youtie*, Florència, 1980, 57-70), «Notes on TGF vol. II» (M. Capasso-G. Messeri-R. Pintaudi [eds.], *Misc. pap. in occasione del bicent. dell'edizione della carta Borgiana I*, Flor., 1990, 149-150, on assigna el F. 123 B a *Or.* 694-95) i «Commentary on Euripides' *Bacchae* 1063-1069» (*IV Jornadas internacionales sobre textos griegos* celebrades a la UNED del 27 al 30 d'octubre de 1993). Aquests treballs haurien pogut ser inclosos ben bé dins un volum de conjunt.

Algunes addicions a manera de *postscript* denoten que Diggle revisa contínuament els seus plantejaments i que tenim en les nostres mans una vertadera «editio aucta atque emendata» (a títol d'exemple, cf. p. 2, 5 n. 2, 11, 27, 32, 50, 84, 108 n. 58, 114 n. 76 (canvi radical d'idea), 136 n. 124, 147 n. 5, 156 n. 4, 157 n. 6, 237 n. 33; caldrà incorporar correccions al seu text OCT (cf. p. 443 n. 6).

J. Diggle finalitza el seus *Euripidea* amb una nova mostra de l'afany per l'exactitud i correcció que caracteritzen el professor de Cambridge: són gairebé dos-cents noms de filòlegs que figuren erònicament en l'aparat crític ocupant el lloc d'altres. En aquest sentit, J. Diggle fa un esforç molt lloable per res-

tuir moltes de les conjectures al primer que les va proposar tot i que, més tard, d'altres les feren seves (val a dir que entre aquests il·lustres oblidats recobra la seva importància la figura de F.H. Bothe, arran, sobretot, de dos articles de D. Sansone a *GGA* 230, 1978, p. 237 i *QUCC* n.s. 1, 1979, p. 157-159).

Tal com ha estat concebut el llibre resulta d'un ús comodíssim, amb tot de referències creuades, i sempre ofereix la doble paginació respecte a la seva primera publicació. Però la seva lectura és sempre densa

i requereix que vagi acompanyada de bona dosi de reflexió. Diggle aporta llum i solucions amb les quals es podrà, evidentment, estar d'acord o no, però els seus plantejaments el fan una eina de consulta inel·ludible per abordar qualsevol tema sobre el text euripídi. Un completíssim índex miscel·lani, un altre de termes grecs i el corresponent de passatges comentats clouen molt dignament el volum.

Ramon Torné Teixidó
IES Lluís de Peguera (Manresa)

ÁLVAREZ HERNÁNDEZ, Arturo. 1997.

La poética de Propertio (Autobiografía artística del «Calímaco romano»)

Assisi: Accademia Propertiana del Subasio. 336 p.

Las nociones de unidad, coherencia o continuidad —ardiente y antiguo deseo de la disciplina filológica— han sido históricamente extrañas a los comentarios acerca de la trayectoria poética de Propertio. En este libro, por el contrario, se intenta mostrar que le son aplicables en gran medida a través de una estrategia que piensa la poética properciiana no como un sistema invariable a través de los cuatro libros (ni como una síntesis teórica final), sino como una autorreflexión compleja que supo de vacilaciones y discontinuidades. El amplio *corpus* de elegías seleccionado (en el que se le dedican más páginas a 1,7,8 y 9; 2,1,10-13 y 34; 3,1-5,9 y 25; 4,1,6 y 10) privilegia por lo tanto el doblez de la escritura sobre la escritura, y la labor mayor sobre los versos se despliega en relación con otros dos poetas: Calímaco —en menor medida— y Virgilio. En un recorrido que, como lo supone el subtítulo, es lineal y hasta cronológico, el punto de inflexión mayor en «las ideas sobre la poesía» del umbro se marca en el L.2, en el cual se advierte que elementos propios del *Monobiblos* como la identidad vida-poesía y la poética del *servitium* se resquebrajan (la figura del poeta se desliza de *servuus* a *scriptor*) y se presentan ya indicios de direcciones

futuras: la «poética de paz» y el «heliconismo» que tendrán desarrollo y mayor énfasis en el libro siguiente. Si bien las razones de estos cambios son justificados casi en su totalidad a partir de una cuestión histórica (el ingreso del elegíaco al círculo mecenático), ésta deviene para la tesis un asunto estrictamente literario: «la problemática central de toda la metapoesía de L.2: la problemática de definirse frente al *epos* heroico de Virgilio» (172). A esta certidumbre se arriba a partir de dos apuestas básicas: por un lado, la distinción entre *recusatio* y *excusatio*; por otro, la lectura del uso properciiano de la «simbología helicónica» en 2,10 y 13. Para AAH las *recusatio* sólo se dan en el *Monobiblos* (1,7 y 9) y en la primera mitad de 2,34 (con respecto al severo Linceo); el resto serían *excusatio*, «en cuyo marco el poeta se declara atraído por la idea de celebrar hazañas heroicas, pero confiesa su incapacidad actual y remite a un momento futuro esa posibilidad» (24). Así considerada 2,1 entonces —en la que se supone una postura ambivalente frente a la heroización de la escritura—, será determinante el planteo del libro el análisis del grupo 2,10-13. Frente a la noticia de un agotamiento del tema de la *puella* —sostenida más desde una